

Landsdommer Fr. Schinkel som Godsejer paa Hald

Af
Hans Knudsen

Historie/Jyske Samlinger,
Bind 4. række, 6 (1928-1930)

Omslagstegning:

Hald Hovedgaard omkring år 1900. Hovedbygningen med sit brede tårn var ved opførelsen kun beregnet som remise- og portfløj med gennemkørsel i midten til parken og gårdspladsen.

Landsdommer Fr. Schinkel
som Godsejer paa Hald

Af
Hans Knudsen

Det femte Hald, hvis røde Mure og Tegl staar som en Vogter ved Indgangen til al den Skønhed, der gemmer sig om Hald Sø, er bygget af Landsdommer Fr. Schinkel, og denne Herre er næsten ligesaa kendt som den Gaard, han ejede, dog ikke for sine Dyders Skyld. St. St. Blicher var vel kun 12 Aar gammel, da Schinkel døde i 1794, men da han mange Aar senere skrev »Eneste Barn«, erindrede han, hvorledes han altid fornam noget antipatisk, naar Kammerherren kastede sine smaa grønne Øjne paa ham og drev Smaaløjer med ham, ikke af fineste Art. Han siger, at hvilken Bondepige paa Godset, han tilkastede Tørklædet, hun maatte holde for, og hvilken Bonde han blev vred paa, maatte holde Ryggen til.

I sine historiske Antegnelser til Blichers Noveller i andet Bind af det store Værk, Steen Steensen Blichers Livs-Tragedie, har Jeppe Aakjær taget ham under Behandling og berettet om, hvorledes han til Trompeters Lyd mishandlede Landsdommer Leth, og om andre Sammenstød med Kolleger samt om hans Familieforhold, men om hans Færd som Godsejer paa Hald er der hidtil ikke bragt videre for Dagen, og i det følgende skal det forsøges ogsaa at belyse ham fra den Side, skønt det paa Forhaand maa siges, at han ikke derved bliver mere indtagende.

Fr. Schinkel var Søn af Amtmand over Dueholm, Ørum og Vestervig Amter Claus Christian Schinkel og født 26. Januar 1719. Efter filosofiske Studier ved Universitetet i København havde han faaet en praktisk juridisk Uddannelse hos Faderen, og i 1746 var det lykkedes ham at blive udnævnt til Vice-Landsdommer i Nørrejylland, hvilket vel var et Embede, men intet Levebrød, og han var da samtidig Forpagter af Estvad Kloster, hvis Administrator han beredte saa mange Kvaler, at han fik 1000 Rdlr. for at opgive Forpagtningen til 1. Maj 1750.¹⁾

Allerede før han fratraadte denne Forpagtning, havde han sikret sig

en Bopæl betydeligt nærmere Viborg, -det han ved Købekontrakt af 13. December 1749 af Stiftamtmand Gyldenkrones Enke Frederikke Lovise Knuth havde erhvervet Hald Hovedgaard og Gods, som han 3. April 1750 fik Skøde paa.²⁾

Under Hovedgaardens Takst laa 16 Tdr. 7 Skp. 3 Fdk. Ager & Eng, Non Mølle, 4 Skp. 2 Fdk., og Skov, 5 Tdr. 2 Skp. 2 Fdk. Under Hovedgaardstaksten hørte ogsaa »Raunsbjerg«, den indtil for faa Aar siden med skønne Skovfyrrer prydede Banke, hvorfra der er en storslaaet Udsigt over Hald Sø's sydlige Arm og Dollerup Banker; men den havde Dollerup Møller og Dollerup Bymænd i Brug og svarede deraf 2 Tdr. Rug aarlig. Af Bøndergods var der ca. 358 Tdr. og af Tiender ca. 43 Tdr. Hartkorn.

Som Forpagter paa Hald forefandt Schinkel en Præstesøn fra Hjerminde, Conrad Lundsgaard, der drev Hovedgaarden ifølge en Forpagtningskontrakt af 25. August 1748; og havde Landsdommeren før vist, at han forstod, hvordan en Forpagter skulde bære sig ad for at gøre Herskabet ked af Legen, saa viste han nu, at han som Godsejer ogsaa forstod at drille en Forpagter. Rimeligvis har han været utilfreds med den gældende Kontrakt og maaske ønsket selv at drive Gaarden. Lundsgaard var dog ikke til Sinds at lade sig alt byde, og allerede 21. Juli 1750 stævtede han Schinkel for Fjends-Nørlyng Herreders Ting. Han klagede over, at Landsdommeren mod Kontrakten havde ladet sine Kreaturer drive paa Forpagterens Agermark, hvor og naar han lystede, at han havde forbudt Bønderne at yde Hoveri uden Ordre fra ham, at han havde taget Konge-Kvægtienden fra ham, skønt den var indbefattet i Forpagtningen, at han havde fisket i Søerne, taget Værelser og Staldrum fra ham paa Gaarden, lukket den vestre Port for ham og hans Folk og meget mere af den Slags, foruden at han havde slaaet

ham i Hovedet eller paa Øret.³⁾

28. Juli førtes der Vidner i Sagen, og om Haandgribelighederne berettede et Vidne følgende: Schinkel havde sendt Bud til Lundsgaard om at laane ham Smederedskaber, men det nægtede Forpagteren, og Vidnet blev da sendt ind efter ham, og Lundsgaard kom da med sin hvide Nathue paa Hovedet ud i Gaarden til Landsdommeren, som stod med Paryk, men uden Hat eller Hue paa. Lundsgaard hilste nu ikke Landsdommeren eller tog til sin Hue, og denne sagde da: »I maatte nok tage jer Hue af og hilse paa mig,« og dermed tog Landsdommeren Forpagterens Hue af, og den kom til Jorden, hvorefter de skiltes ad, og hver gik til sit, og Landsdommeren fik ikke Smederedskabet den Gang. Ellers forklarede Vidnet omstændelig, at han ikke saa, at Landsdommeren slog Forpagteren nogensteds, da han dog var tilstede og nærværende, saalænge Landsdommeren og Forpagteren var sammen i Gaarden den Tid.

Da det var Schinkels Vidne, der her havde udtalt sig, er dette sikkert den blideste Fremstilling af de Forhold, under hvilke den Hue »kom til Jorden«. ³⁾

Denne Vidneførsel havde fundet Sted i Tingstuen paa Krogsgaard i Mønsted Sogn, og Lundsgaard havde ved den Lejlighed ladet Udtalelser falde, som Schinkel 11. August for Retten prøvede paa at faa gjort til Majestætsfornærmelse, idet han krævede Vidneførsel, »om Conrad Lundsgaard, da jeg stod ved Retten at spørge og høre Vidners Forklaring, udbrød med disse Ord: Kong Frederik den Fjerde sagde, at en Proprietær kunde føre Tingsvinde paa, hvad han vilde, for en Potte Brændevin«. Af Vidneudsagnene fremgik det da ogsaa, at Lundsgaard havde udtalt sig omtrent som anført; og som Svar paa det Spørgsmaal, hvor i Stuen Lundsgaard havde ladet denne Ytring falde, forklarede et

af Vidnerne, »at undertiden sad han ved nedre Bordende i Tingstuen, undertiden sad han paa en gammel Ligkiste*), som stod ved den ene Side af Tingstuen«. Retten sad ved øverste Bordende, hvor Schinkel stod og hørte paa Vidnerne, og Lundsgaard ved nederste, da han talte om Kong Frederik.

Majestætsfornærmelsen er det svært nu at faa Øje paa, men at Schinkel følte sig fornærmet, er mindre forbavsende, og da Stokkemændene gik hjem, sagde Niels Boller: »Den Potte Brændevin vil nok komme igen«. -

Forinden Schinkel fremdrog denne Sag for Retten, havde han i et Brev til Lundsgaard forsøgt at faa denne til at forklare sig nærmere, idet han skrev:

Førend jeg skrider til Sag og Søgsmal imod Eder, vil jeg dog i al Venlighed hermed fornemme: 1) Hvad Aarsag og Anledning samt hvad Føje og Rede I have haft og veed til de forsmædelige Ord, som I tilfordristede Eder sidstleden 28. Juli ved Fjends-Nørlyng Herreders Ret offentlig at udtale angaaende, hvad sal. højlovlig Ihukommelse Kong Frederik den Fjerde skulde have sagt om Proprietariernes Vidners Førelse med videre, hvilket alt, hvad I selv taledede, Eder maa være bedst bekendt, og jeg ellers er i Stand til fuldkommelig paa lovlig Maade Eder at overbevise. 2) Hvorledes I maatte være betænkt paa Eders crimen at forsone, for at vide, om jeg derom turde gøre nogen allerunderdanigst Forestilling, itern paa hvad Maade I udi Mindelighed vil reparere den begaagne Sottise imod mig? -

Forventer herpaa Eders Besvaring og forbliver ædle Herres tjenstfærdige Tjener.

Hald, 3. August 1750.

F. Schinkel.

*) Jvnf. N. Blicher: Topographie over Vium Præstekald S. 135. Om Bohavet: »Desforuden haves i Dagligstuen et Par Træstole, et Par Kister (en Ligkiste, som lindes i Beredskab hos hver Mand enten i - eller uberegnet)«.

I sit Svar af 8. August havde Lundsgaard kort forklaret, at han ikke havde ment noget ondt med, hvad han havde sagt; det var noget han havde hørt i sin Barndom, og han erklærede ikke at have nogen Sottise at reparere overfor Schinkel.⁴⁾

Det saa altsaa meget krigersk ud mellem Herremand og Forpagter, og jævnsides med denne Sag havde de yderligere een løbende om Fiskeriet i Hald Sø, hvortil Lundsgaard efter Kontrakten mente sig berettiget. I den Sag førtes der endog Vidner for Viborg Byting, da Lundsgaard havde haft Fiskere fra Viborg ude at fiske Natten mellem 5. og 6. Juli.

Fiskerne havde lagt Krogene ud om Aftenen, de havde 2400 Fiskekroge og fangede omtrent 6 Snese Aborrer, 2 Brasen og en halv Snes Aal, som de lagde i Fiskerbaaden. Saa havde de atter lagt Krogene ud og var roet over Søen til Indreøen, hvor de lod Baaden ligge i »Søelandingen«, mens de gik op i Land i Skovkanten for at faa »noget til deres Natter«. De tændte et Baal for at se og lagde sig derefter til at sove, men i Løbet af Natten blev deres Baad med Redskaber og Fisk borttaget, og i Dagningen saa de Landsdommeren med Ladefoged, Kusk og Tjener paa Vej over Søen med deres Baad paa Slæb.

Da de landværts var kommet om Søen, spurgte Schinkel dem, hvem der havde givet dem Lov at fiske i Søen. Han erklærede, at Lundsgaard ikke kunde give dem Lov dertil, og deres Fiskeredskaber havde de ikke set siden den Dag.⁵⁾

12. August fortsattes denne Sag for Fjends-Nørlyng Herreders Ret, men her var Schinkel Klageren og stævnedes Lundsgaard for uberettiget Fiskeri og for en stor Ild i Halds Endels- og bedste Skov. De, der havde været med ham, havde opfattet Ilden som en forskrækkelig Baal og Brand af adskillige Træer. To af Fiskerne havde ligget ved Ilden, mens den tredie havde brækket Grene af Træerne og kastet paa Ilden,

»som gav en forskrækkelig Blos og Knagen«. ⁶⁾

Det tegnede saaledes til Sammenstød paa flere Fronter, men Opmar-
chen var den drabeligste. Endnu 8. September procederedes der, og
der var udmeldt Mænd til at syne og taksere Hald, men derefter bliver
Tingbøgerne aldeles stumme i den Sag. I Begyndelsen af Aaret 1751
boede Lundsgaard i Viborg og fik snart Taarupgaard i Forpagtning; han
har formodentlig indset, at selv om han i bedste Tilfælde kunde vinde
en Proces, vilde hans Tilværelse som Forpagter paa Hald med Schin-
kel som Ejer og Husfælle blive saa fuld af Chikanerier, at det bedste,
han kunde gøre, var at tage sit Tøj og gaa. Dygtighed manglede han i
hvert Fald ikke, thi han endte sine Dage som Godsejer paa Lergrav. ⁷⁾

Fra nu af og i over fyrretyve Aar var Schinkel Halts enevældige og
egenraadige Behersker, og det var der ogsaa andre, som kom til at føle.

Foreløbig maatte han dog tage en Proces, som endnu rejste sig af
Fortidens Forhold, nemlig af Ridefogdens Regnskab for 1749-50. Sa-
gen var anlagt af Borgmester Billeschou i Viborg paa den tidligere
Ejerinde Baronesse Gyldenkrones Vegne mod Arvingerne efter dennes
Foged, Jens Frederiksen Agerskov ved Navn, der var blevet fundet død
i Vandkanten ved Non Mølle Natten mellem 17. og 18. April 1750⁸⁾,
for Mangler ved hans Regnskab, og Schinkel kom ind, fordi han som
Skifteforvalter efter den afdøde paa Enkens og Arvingernes Vegne hav-
de lovet at være ansvarlig for al Regnskab og Rigtighed, som i nogen
lovlig Maade kunde tilkomme den afdøde. Resultatet blev dog, at Ar-
vingerne 9. November 1751 frifandtes for Billeschous Tiltale, saaledes
at Schinkel ikke kom i Klemme den Gang, og der vilde overhovedet
ikke være Grund til at omtale den Retssag, hvis ikke det fuldstændige
Regnskab fra Maj 1749 til Maj 1750 for Hald Gods var blevet fremlagt
under Sagen, og det har Interesse, fordi det viser, hvad Indkomster

Hald kunde give, da Schinkel tiltraadte Ejendommen.

Regnskabet balancerer med 1222 Rdlr. 1 Sk. De vigtigste Indtægts-
poster var Landgilden, som beløb sig til ca. 634 Rdlr., og Forpagtnings-
afgiften 450 Rdlr. Indtægten af Bøndergodset var saaledes kun godt
12^{2/3} Rdlr. pr. Td. Hartkorn, mens Hovedgaardens og Tiendernes Hart-
korn, hvilket sidste sikkert da har hørt under Forpagtningen, indbragte
det forholdsvis meget større Beløb godt 6^{3/4} Rdlr. pr. Td. Udgifterne er
lutter Smaabeløb. Fogdens Løn var 32 Rdlr. om Aaret foruden hver
Maaned Maanedspenge 8 Mk. og Rug 3 Mk. 4 Sk. = 22 Rdlr. 3 Mk.
yderligere aarlig. Paa Non Mølle var der kostet en Del paa et nyt Møl-
lehjul, men ellers er der ingen større Udgifter, og da Brændevinen kun
kostede 10 Sk. Potten, havde det været overkommeligt at vise Bønder-
ne den Venlighed at traktere dem med 14 Potter Brændevin ved Ydel-
sen af Landgilden, ialt 1 Rdlr. 2 Mk. 12 Sk. Til Borgmester Billeschou
var der blevet indbetalt 400 Rdlr. i Februar og 510 i April, og da Kasse-
beholdningen ved Afslutningen kun var 4 Rdlr. 2 Mark 3^{1/4} Sk., kan de
Beløb, der indbetaltes til Borgmesteren, ialt 910 Rdlr., anses for Gods-
ejerens reelle Udbytte af Gaard og Gods, ikke noget betydeligt Beløb i
Penge, men omsat i Byg repræsenterer det dog efter Kapitelstaksten for
1749 728 Tdr. Byg. ⁹⁾

Efter at Schinkel var blevet Forpagter Lundsgaard kvit, kom Turen
snart efter til Fæsterne. 16. December holdtes der Synsforretning over
Dollerup Mølle, som Mølleren havde holdt daarligt ved lige, Mang-
lerne opgjordes til 106 Rdlr. 1 Mk. 8 Sk., og 22. Februar 1752 dømtes
han, der da hed Niels Jensen, til at have sit Fæste forbrudt. ¹⁰⁾ I 1753
var der Spektakler med Niels Nielsen Snabe i Dollerup, der beskyldtes
for at være kommen for sent, da de skulde tælle Byg paa Marken til
Konge- og Kirketiende, han skulde have væltet sig ind paa Tælleren fra

Hald, Søren Herberg, som ret var en af Schinkels Mænd, »brugt megen Banden og Tumult« og villet tvinge Tælleren til at tage »en opædt, ringe eller forslidt Bygkærv, som var den første paa Enden af Ageren«, et lidet Vidnesbyrd om, hvilke Vanskeligheder der var forbundet med Tiendens ældgamle Ydelsesmaade, uden at det i øvrigt ses, hvad der kom ud af denne Sag.¹¹⁾ -

1754 16. August stævnedes nogle Mænd i Kølsen ude ved Hjarbæk Fjord for Skade tilføjet Schinkels Engbjærgning og slagne Hø af deres Kreaturer.¹²⁾ - Dette var dog kun Smaating, men samme Aar efterlyste han den bortrømte Erik Christensen af Navntoft, der var blevet sat fra sin Gaard og nu for Kost og Løn skulde tjene en Bonde ved Navn Niels Snabe i Dollerup, aabenbart den samme Niels Snabe, der var blevet Uvenner med Søren Herberg ved Tiendetællingen.

Den ulykkelige Bonde havde tilmed haft den Dristighed 15. Juni at sende Stiftamtmanden i Viborg følgende Klage¹³⁾:

Jeg fattige gamle Mand nødes til at andrage for Hr. Stiftamtmand, hvorledes jeg er medhandlet af min Husbond, Hr. Landsdommer Schinkel til Hald. Jeg boede i Vorde Sogn i Navntoft By i en Gaard paa 2 Tdr. 6 Skp., hvilket Sted jeg beboede i 31 Aar, og jeg, saalænge jeg den beboede, haver udredt og betaltalle kongelige Skatter og Kontributioner saavel som Husbonden sin Landgilde til nu sidste Marti Maaned, da Landsdommer lod skrive al min ejendes Midler og tog det fra mig rørendes og urørendes, inde og ude, uden Lov og Dom, og Stedet befandtes i tilbørlig Stand med fuld Besætning; den Tid dette var sket, satte han mig fra mit ifæsteha vende Sted og tvinger mig til at skulle underskrevet et Dokument, at jeg som godvillig skulde have frastanden den. Nu den 25. Maj skikker han Bud til mig, at jeg skulde møde

ved Hald, sluttede mig i Bolt og Jern, indtil jeg maatte bejae dette, at jeg vilde tjene paa Godset. Jeg er nu gammel og er ikke god for at tjene nogen formedelst Alderdom og Svaghed Skyld, som jeg haver udstaaet i Hans kongelige Majestæts Tjeneste i mine unge Aar, og er det sidste det værste med mig og min stakkels gamle Kone.

Vilde nu den gunstige Herre behage at se, hvorledes jeg fattige Mand er medhandlet, jeg er ikke god for at bruge nogen Proces, jeg er en fattig Mand, og alt det, som jeg ejede, er mig fratagen. Jeg venter og beder skyldigst om trøstelig Svar fra den naadig Herre.

Jeg lever den højædle og højbaarne Herres allerunderdanigste og ringe Tjener

Erich Christensen.

Schinkel blev meget krænket over denne Klage, da han mente at have været endog human mod Erik Christensen, hvilket han nærmere paapegede i en Erklæring af 25. Juni. Fæsteren havde været forsømmelig, og for at fri ham for Tiltale og Straf, havde han formaaet ham til i Mindelighed at afstaa Fæstet, og hvis det kunde bevises, »at jeg i nogen mindste Maade hannem dertil har truet eller tvunget, saa vil jeg, hvad Satisfaction ellers over mig kunde erholdes, skænke og give ham og Concipist det forhen i Fæste hafte Sted til fri Ejendom uden nogen Skillings Vederlag, men i manglende Fald forbeholder jeg mig min Ret og Revange for saa ublu og grove Beskyldninger«. Efter at være kommet fra Gaarden havde Erik Christensen drevet rundt som Løsgænger uden at ville arbejde, var deserteret flere Gange fra Godset og havde maattet hentes tilbage, »og om jeg da havde sat hannem i Forvaring, mener jeg i ingen Maade dermed at have forset mig, thi Kongens allernaadigste Lov og Befaling tillader enhver Proprietarie-Herskab at straffe sine Tje-

nere med Fængsel, Træhest og Gabestok efter Forseelsens Beskaffenhed, og maatte man ikke exercere den allernaadigst forundte Frihed, var det umuligt at anholde en Deserteur«. Yderligere forklarede han, at straks efter at Erik Christensen var sat fast, »da endnu ingen Time var forløben, bekvemmede han sig endelig til at tage Tjeneste hos min Bonde Niels Snabe i Dollerup«; men der var han ikke blevet i 8 Dage.

Desuden kunde Schinkel fremlægge en Erklæring af 7. Oktober 1754 fra den, der havde faaet Gaarden i Navntoft i Fæste. I denne Sag var den ham meget tjenlig, men som Vidnesbyrd om Bondens Vilkaar i de Dage paa dette Gods sørgelig nok, da den nye Fæster bl. a. skrev: »Da jeg udi Foraaret, som meldt, skulde antage Stedet, var Tilstanden saa slet og ringe, at jeg hellere ønskede mig at gaa Soldat min Livstid end at indgaa til saadan bedrøvelig Tilstand og anseende Armod«.

Som Erik Christensen skrev, var han ikke god for at bruge nogen Proces, d. v. s., at han ikke havde Midler dertil, og da han yderligere havde afskaaret sig fra alt Forsvar ved atter at rømme, kunde der ikke være Tvivl om Udfaldet. Soldatertjeneste og 31 Aars Besiddelse af en Gaard - han maa altsaa have været om ved 60 Aar gammel - hjalp ham intet. Herredsfogdens Dom 7. Januar 1755 kom til at lyde paa, at han skulde sættes fast, hvor han blev antruffen, indsættes 2 Aar i Viborg Tugt- og Manufakturhus og fremdeles, indtil den paa ham gjorde Bekostning efter Regning blev aftjent, og alle hans Beskyldninger mod Landsdommeren blev mortificerede i alle Maader.¹⁴⁾

Schinkel synes at have interesseret sig ganske særligt for at faa befolket det nys oprettede Viborg Tugthus. Andre Godsejere nøjedes dog med at faa Fæstere, der ikke præsterede deres Skyldighed, dømt til at have deres Fæste forbrudt, men i samme Aar 1755 9. September fik han ogsaa en anden Fæster, Mads Jensen i Vedhoved i Davbjærg Sogn,

dømt fra Fæstet og til at betale 116 Rdl. 8 Sk. i Erstatning foruden Processens Omkostninger, og hvis han ved Udlæg i Boet ikke fik disse Fordringer fuldt ud indfriet, skulde Debitor som en skødesløs og uduelig Husholder arbejde i det kgl. Viborgske Tugt- og Manufakturhus til Gælden var af betalt.¹⁵⁾

Ogsaa Schinkels Naboer fik at mærke, at Hald havde faaet en Ejer, som nok skulde varetage sine Interesser. Lidt Vest for Hald ligger Landsbyen Stanghede, som da ejedes af Conrector mag. Peder Jessen inde i Viborg, men der var intet helt tydeligt Skel der ude i Heden, hvor Lodderne mødtes, og Stanghedes Beboere var gaaet noget videre ind paa Halds Grund med Tørvegravning, end Schinkel mente, de havde Ret til. Jessen var dog skikkelig nok til at indgaa en Overenskomst med ham, hvorved Skellet mellem Stanghede og Hald fastsattes, hvor det rimeligvis er den Dag i Dag. Det skulde gaa fra den store Sten i Kulsgaards Dal tæt Vesten for Kirkevejen mellem Hald og Finderup, hvilken de formodede var en gammel Skelsten, da der var boret mange Huller i den, og derfra i lige Linie Syd paa til den vestligste af de saakaldte 3 Kvinderhøje, og for yderligere at markere Skellet sattes der under Vejs et Par Skelsten, hvorunder der paa god gammeldags Vis lagdes Kul og Flint.¹⁶⁾

Den Overenskomst blev indgaaet paa Hald 30. Juni 1755, og 18. November s. A. begærede Schinkel endvidere Aflysning af det Forhold, at Stanghede, Skovhuset m. fl. Beboere tog Ler paa Hald og Dollerup Ejendom, da han selv agtede at lade anlægge et Teglbrænderi.¹⁷⁾

Han var heller ikke tilfreds med den Hoveriordning, han fandt i Finderup. Hidtil var der blevet svaret 1 Plovs Arbejde af hver 2 Tdr. Hartkorn, og en Del Bønder havde været helt fri for Hoveri. Der foretog han i 1757 en ny Fordeling af Hartkornet, saaledes at alle Gaarde fik

lige meget Hartkorn, og nu skulde der fremtidig af hver 3 Tdr. Hartkorn svares 1 Plovs Arbejde, men alt Hartkorn blev hoveripligtigt.

Den Reform lod sig dog ikke gennemføre uden Modstand, og 23. Marts s. A. stævnedes Anders Jacobsen i Finderup, fordi han hverken vilde overtage mere Hartkorn og det dermed følgende Hoveri eller afgive det Hartkorn, han hidtil havde brugt, til en anden. Som genstridig og ulydig dømttes han 1757 12. Oktober til at have sit Fæste forbrudt, at aflevere det i komplet Stand og betale Processens Omkostninger med 2 Rdlr.¹⁸⁾

Hjemmelen til at foretage en saadan Omdeling af Hartkornet, som ogsaa meget hyppigt gennemførtes paa andre Godser, havde Schinkel i Danske Lovs 5. X. 15: »Dog skal ingen Husbond være forment at dele sine egne Bønders Jord ved Reb, som han kristeligt og billigt befinder, saa fremt ingen anden haver Lod og Del i Marken«; men der var dog her den Hage ved det, at Schinkel kun var største Lodsejer i Finderup og ikke den eneste, hvilket Forhold Dommeren dog ikke interesserede sig for; Bondens Ulydighed og Genstridighed var ham nok.

Slet saa let sejrede Schinkel ikke, da han næste Gang kom i Proces med en anden af sine Bønder, Jens Jensen i Davbjerg, som han ogsaa vilde sætte fra Gaarden, og derfor havde han 11. Januar 1760 ladet Syn over den afhjemle i Retten¹⁹⁾; men denne Bonde havde den Dristighed at indsende Andragende om fri Proces, og da dette var blevet tilstillet Stiftamtmand Heinen til Erklæring, gik det tilbage med følgende Udtalelse fra ham, dateret 24. April 1760.²⁰⁾

Allerunderdanigst Erklæring.

Ved at gennemlæse den her tilbagefølgende Suppliqve og Notarialforretning bliver jeg bestyrket i det Rygte, som er gaaet om Landsdommer

Schinkels Forhold mod hans Bonde, Supplikanten Jens Jensen af Davbjerg, hvem han uden Lov og Dom skal have udsat fra sin ifæstehavende Gaards Brug. Supplikanten er formodentlig nok ikke den første, mod hvem Landsdommer Schinkel har brugt lige lovstridig Omgang, hvilket jeg maa slutte af de adskillige Klager, som en og anden af hans Godeses Bønder haver baaret over ham, men da hans Omgang med denne Jens Jensen særdeles efter Rygte skal være meget horrible, saa indstiller jeg i dybeste Underdanighed, om Supplikanten ikke med det allerunderdanigste ansøgte beneficium paupertatis samt fri Procurator til sin Sags Udførsel allernaadigst kunde være at soulagere.

Jens Jensen fik virkelig fri Proces, men Herredsfoged Peter Kold kom dog til det Resultat, at det afholdte Syn over Gaarden viste, at Bygningen var befunden »affældig«, Besætningen »i nogen Maade svækket og vel ringe, Avlingen ej heller saa aldeles fulddreven, men dels deraf til andres Brug overladt«. Jens Jensen havde vel ved Kontravidner søgt at bevise, at Gaarden var vedligeholdet, og at hans Besætning og Avlings Drift ikke var ringere end andres, men Schinkel paastod ham dømt til at betale for alle Mangler paa Bygning og Besætning samt Restancer og til at have Fæstet forbrudt. Resultatet blev derfor, at Jens Jensen inden 4 Uger efter Dommens lovlige Forkyndelse skulde stille Landsdommeren nøjagtig Forsikring, at Gaardens Bygning og Besætning skulde sættes i lovforsvarlig Stand, og Avlingen drives forsvarligt, og da skulde han være fri for videre Tiltale i denne Sag; men hvis han ikke var i Stand dertil, skulde han betale 53 Rdlr. for Bygfæld og manglende Besætning, hvorfra dog skulde drages Værdien af 42 Tdr. Kalk, som Schinkel allerede havde taget i »Bevaring«. Endelig skulde han have sit Fæste forbrudt og betale Omkostningerne.

Denne Dom appelleredes til Landstinget, hvor Sagen paakendtes af Schinkels trende Kolleger Konferensraad Fr. v. Arenstorff, Etatsraad Arnoldus Christian Dyssel og Frants de Thestrup 16. April 1761.²¹⁾

Da Schinkel netop kort forud havde været suspenderet halvt Aar fra sit Embede paa Grund af en betydelig Uforskammethed mod Konferensraaden, hvem han ikke kunde tilgive, at han havde Sæde som 1. Landsdommer, skønt han lige var kommet ind i Retten, mens han selv havde været der i 13 Aar, kan man sikkert gaa ud fra, at Landsdommerne ikke gav Schinkel mere Ret, end der kunde tilkomme ham, og paa det allergrundigste blev Sagen opløst i 5 Poster at paakende, nemlig:

1) Manglerne i Besætning og Gaardsredskaber maatte anses for bevist og skulde betales med 10 Rdlr.

2) Med Bygningernes Brøstfældighed forholdt det sig paa samme Maade, og han skulde her betale 42 Rdlr. 4 Mk.

3. Post: »Om Hans Jensen bør have sit Fæste forbrudt, fordi han har lidet misbrugt sin Halvgaards Jorder imod allern. Lov og Forordninger? Da, siden det er bevist, ligesom Jens Jensen selv har maattet tilstaa tvært imod sit Fæstebrevs Indhold at have til adskillige laant en Del af sit i Fæste hafte Markjord til halv Sæd og anden Brug, saa siden sligt, i hvor lidet det endog kan være, er sket imod Husbondens Villie og Gaarden til Fornærmelse og Skade, saa bør han andre ligesindede til Eksempel have sit Fæste forbrudt.

4. Post: Om Jens Jensen inden Retten bør gøre sit Herskaben sømmelig Afbigt for de imod hannem brugte nærgaaende og urigtige Beskyldninger«? Noget saadant fandtes ikke bevist.

5. Post: »Om Jens Jensen udi Mangel af den hos hannem prætenderende Betaling bør paa visse Aar arbejde i Viborg Tugthus? Da kendes Jens Jensen fri for slig Straf«.

Alt hvad Bonden skyldte Schinkel var nemlig kun 55 Rdlr. 1 Mk. 10 Sk., mens Schinkel allerede havde lagt Beslag paa Effekter til en Værdi af 64 Rdlr. 3 Mk. 10 Sk. samt 47 Tdr. Kalk, der af Underretten var ansat til 1 Mk. 4 Sk. Td., men de samvittighedsfulde Landsdommere vidste, at den Vare siden var steget med 4 Sk. pr. Td., saaledes at Schinkel skulde godtgøre Værdien heraf med 11 Rdlr. 4 Mk. 8 Sk. Landsdommeren dømtes derfor til at betale Jens Jensen 21 Rdlr. 1 Mk. 8 Sk., hvilken Beregning dog ikke var matematisk nøjagtig, men 1 Mark for meget til Bonden.

Kun en ondsindet Husbond vilde have sagsøgt sin Fæster, naar hans Forhold ikke var værre, end de viste sig at være i dette Tilfælde, og af Landstingsdommen fremgaar det ogsaa tydeligt, at det ikke var Jord af Betydning, Jens Jensen uden Tilladelse havde bortlejet fra sit Fæstested, men efter Danske Lovs 3. XIII. 1-2. havde den Bonde, der gjorde det, forbrudt sin Gaard, og Landsdommerne maatte da dømme efter Loven paa det Punkt til Ulykke for Jens Jensen og for alle Fæstere under Schinkel. De havde i Fremtiden at taale og tie, til de Landbo-reformer, som allerede var under Debat, kunde bringe dem mere lovligt betryggede Forhold. -

Naar det passede ham, kunde Schinkel dog ogsaa vende en anden Side ud, hvilket en Proces, han havde i de første Aar efter Tiltrædelsen af Hald, noksom vidner om, uden at han just derfor kommer til at staa i et skønnere Lys.

Mens han endnu var Forpagter paa Estvadgaard, havde han forstaaet til den Grad at indynde sig hos den gamle Kancelliraad Langballe til Faddersbøl og Nørhaa oppe i Ty, at Langballe som Selvskyldner havde kaveret for et Laan paa 6000 Rdlr. til Schinkel paa den Tid, da han skulde overtage Hald. Senere havde Langballe ved en Forskrivning af

26. April 1751 erklæret denne Sum for sin egen retmæssige Gæld til prioriteret Udbetaling efter hans Død, som indtraf 29. Januar det følgende Aar. Arvingerne var naturligvis alt andet end tilfredse med den Ordning og hævdede, at den gamle ikke havde været i Besiddelse af sine fulde Aandsevner, da Schinkel fik ham til at overtage Gælden, og der udnævntes Kommissarier og Kontrakommissarier til at paakende Sagen. Under den fremkom der saadanne Oplysninger om Schinkels Adfærd, at de fortjener at fremdrages. Paa Spørgsmaalet: »Om Landsdommer Schinkel ikke ved Haandkys, Titul af Grand Papa og mange andre Caresser søgte at persvadere Kancelliraad Langballe at underskrive den af Hr. Schinkel selv sammenskrevne og den 29. Februar sidstleden ved Skiftet paa Nørhaagaard producerede Revers«? svarede Amtmand i Dueholm, Ørum og Vestervig Amter, Verner Rosenkrantz: »Jo Schinkel trakteredede den gamle Mand med alle optænkelige Caresser og Haandkys, som frapperede mig, at den gamle Mand vilde imodtage, som dog tilkendegav nogen mere end sædvanlig Kærlighed for en fremmed, mens Reversen var intet skreven, før sal. Langballe havde akkorderet Schinkels Begæring og tilladt ham at skrive den«.

Det synes iøvrigt at fremgaa af Sagen, at Schinkel først havde faaet den gamle til at betænke sig i Testamentet, men da de ikke kunde faa det kongelig konfirmeret, fik han ham ved Trusler og Kært tegn til at underskrive Reversen, men Kommissarierne kom dog til det Resultat, at Kancelliraaden »med samlet Fornuft og velberaad Hu, unød og utvungen og af Drik ubesværet« havde underskrevet Reversen, hvorfor de 6000 Rdlr. med Renter samt Omkostning og Skadegæld tilkom Schinkel, og alle anstødelige Expressioner om ham og sal. Langballe mortificeredes. Til samme Resultat kom Højesteret 27. April 1754, idet den tilkendte Schinkel de 6000 med Renter 810 Rdlr. at udrede af Døds-

boet.²²⁾ Selv om han saaledes havde sejret over Arvingerne, bliver hans »Caresser« lige uklædelige, og naar man yderligere mindes de 1000 Rdlr., han samtidig fik for at afstaa sin Forpagtning, bliver de Metoder, han brugte for at skaffe sig Hjælp til at købe Hald, dog Vidnesbyrd om en Moral af grumset Beskaffenhed.

Til Belysning af Schinkels Karakter tjener ogsaa hans Forhold til Sognepræsterne i Dollerup-Finderup-Ravnstrup, hvor han ejede Kirkerne. Fra 1753 sad Laurits Aastrup i dette fattige Hedekald, og han ragede i 1758 i den Grad uklar med Bønderne i Finderup om Præstekorntienden, at han overdrog sine Rettigheder til »den gode Hr. Landsdommer Schinkel paa Hald, som nu ogsaa, Gud være lovet, haver allerede bragt Mændene til den Lydighed, at de maatte yde ham min Anpart Korntienden«. Præsten vidste altsaa, hvor han skulde henvende sig for at faa Bugt med de genstridige Bønder, og for Schinkel har det sikkert været en indbringende Forretning at overtage den Tiendeopkrævning. Skønt Aastrup ved flere Lejligheder i stor Drukkenskab opførte sig højst uheldigt, holdt Schinkel Haanden over ham og tog ham i Forsvar overfor Biskop Wøldike som en »meget god Mand baade i Lærdom og Omgængelse«.²³⁾

Efterfølgeren Peder Hansen døde efter kun at have været et Aars Tid i Embedet, og efter ham fulgte Ferdinand Thura, der, inden han kom til dette Kald, havde været Prædikant ved Harboes Fruekloster og Kabinetspræst hos Grev Ad. Moltke.²⁴⁾ Han var altsaa vant til at have at gøre med en anden Slags Mennesker end Landsdommeren paa Hald, og han havde ikke været ret længe i Embedet, før han var kommet i den hæftigste Strid med ham om Tiende af Gaarden. Som Hovedgaard var Hald ganske vist tiendefri, men en Bondegaard, Gammel Hald kaldet, var blevet nedlagt og dens Jorder lagt under Slottet, og af den skulde

der aarlig til Sognepræsten til Erstatning for Tiende svares 6 Tdr. Rug og 4 Tdr. Byg. Om denne Afgift havde Rachel de Lima og den daværende Sognepræst kæmpet lige til Højesteret, som 26. Maj 1702 havde kendt for Ret, at hun og efterkommende Ejere af Hald skulde svare denne Afgift til Sognepræsten.²⁶⁾

Schinkel nægtede nu at kende denne Doms Eksistens, men maatte jo anerkende den, da Biskop Tetens sendte ham en Genpart af den (15. Jan. 1790)²⁶⁾, og han lovede at præstere Afgiften i Fremtiden. Dette var Thura ikke tilfreds med, da han ogsaa vilde have den for 1789 og det halve af den for 1788. Denne Fordring blev Schinkel saare opbragt over, og 20. Marts 1790 sendte han Stiftsøvrigheden en Redegørlse, der skulde bevise, i hvilken Grad han var optraadt som Grandseigneur overfor denne begærlige Præst²⁷⁾:

Sandeligen det er at tviile om, at noget enkelt Aar af de efterfølgende vil blive ham saa fordelagtig med Indtægter fra Hald som sidstbemelt 1789. Jeg har altid holdt det needrigt at roese sig af egen Godhed, men naar man af uskiønsomme anklages, beskyldes om, saa vidt det staar til dem, forhaanes, saa skylder dog ethvert fornuftigt Menneske sig selv at give Sandhed tilkiende, hvilket hverken striider imod Religion eller convenable Ambition.

Hr. Thure kom til Præste-Gaarden udi Efteraaret 1788 og bekom sin Andeel af alle slags Indkomster ligemed Enken udi Naadsens Aaret.

Herfra Gaarden blev hånd ved Huusholdningens Antagelse tilsendt et Læs Korn og Feedevahre med andet deslige efter Haanden.

1789.	
1) Begierede Præsten et Kierligheds Offer som kaldes »til Kiolen«. Jeg gav ham i den Anledning 5 Rdlr., og alle mine Folk tilligemed Afbyggerne paa Hovedgaardens Taxi gav ham vist mere, i det mindste ligesaa meget, alt at regne for	10 Rdlr.
2) Bekom en god Udviisning af Gavn- og Brændetræ i Skoven, saa og et Læs Kalk til Huns-Reparation, begge Dele af Værdi	8 Rdlr.
3) Hans Befordring her til Gaarden for at underviise min Datter til Confirmation, hvormed af hans Formand Hr. Hansen var begyndt, derfor betalt	5 Rdlr.
4) En liden Present til Præstekonen ansættes for	3 Rdlr.
5) Paaske-Offer af mig, Domestiqver og Afbyggere, alt tilsammen beregnet til	10 Rdlr.
NB. Saameget fik nogle af hans Formænd ikke, thi da for den meeste Tiid ingen Heerskab var paa Gaarden, saa var her ei heller andre Domestiqver end Lade gaards-Folk, som er den mindste Deel, i Steden for, at her nu holdes Forvalter, Podemester, Skøtte, Løber, Tienere, Kudsk, For-Rider og mange Fruentimmer. Paa samme Tid var ei heller enten Bechlund eller Skovhuuset bygt eller beboet, og paa Non Mølle holdtes alleenest en Møllesvend, men jeg bar ladet disse Steder opbygge, saa at der nu findes en samlet Familie paa hver sit Sted.	
6) Havde Præsten et godt Bryllup her paa Gaarden ved Huusholdersken, at regne for 12 Rdlr., og et dito ved Kockepigen, som diriverte sig ogsaa herfra, 4 Rdlr. - I alt	16 Rdlr.

- 7) Har ieg for Præstens Underviisning med min Datter, efter
at Confirmationen var til Ende, og ieg fandt hende vel
oplyst, givet ham et Honorarium af50 Rdlr.
- 8) Pintze Offer10 Rdlr.
- 9) Et godt Barsel i Non Mølle7 Rdlr.
- 10) Juule Offer10 Rdlr.
- Ialt 129 Rdlr.

Derforuden jevnligen med Vildt og Tamt samt Have-Producter været hans Huus til Tieneste saa og udi 2de Vintere havt til Laan og Brug en Jern Kakkelovn, som endnu er i Præstegaarden, hvorfor ei noget beregnes.

Efter at have nydt alt dette og anden Venskabs Prøver blev han med et, uden nogen dertil vidende Aarsag, kiendelig opbragt, saa han opbrød og tilintetgjorde alle hans Formænds Capitulationer og Accorter, som havde staaet fast for Mand efter Mand over 80 Aar, ja ihvorvel enhver nok befinder, at foranført var noget anseeligt for et Aar af Hald, som vel er en smuk Lystgaard, men ikkun en liden Avlsgaard, hvis Hovedgaards-Taxt med Afbyggere alleeneste er 17 Tdr. 4 Skpr. Agger og Engs Hartkorn. -

O see! Giærrighed den onde Roed er umættelig og hiiger endnu efter 10 Tdr. Korn meere, men det skeer nu ikke for denne Gang
Hald, den 20. Marts 1790.

F. Schinkel.

Da 129 Rdlr. efter Kapitelstaksten for 1789 repræsenterer en Værdi af næsten 62 Tdr. Byg, maa man give Schinkel Ret i, at Præsten i og for sig ikke behøvede at klage over de 10 Tdr. Korn, han ikke havde faaet,

og som Vidnesbyrd om, hvad et velvilligt Herskab paa en Hovedgaard kunde være værd for en fattig Præstemand, har Schinkels Redegørelse ogsaa en vis Betydning, foruden at den kaster lidt Lys over hans egen Husførelse paa Hald. Naar Thura ikke vilde lade sig nøje, skyldes det formodentlig, at han af en eller anden Grund følte sig fornærmet af Schinkel og tillige var af den Natur, at han først og fremmest krævede sin Ret.

I Enkeltheder at følge den Strid, der nu fulgte, turde blive for vidtløftigt. Den fredsommelige Biskop Tetens søgte stadig at mægle²⁸⁾, og den Omstændighed, at begge de stridende Parter blev Enkemænd i disse Aar, synes ikke at have kølet deres Kampmod. 23. Juli 1790 bekendtgjorde Schinkel i Den Viborger Samler, »at al min Verdens Glæde er nu med eet bleven mig berøvet ved den ulyksalige Skiæbne, at min højstelskte og uforglemmelige Kone Edel Hellene Margrethe, fød Moldrup«, døde samme Dag, og han frabad sig Condolationsbreve, da de kun vilde forøge hans bitre Sorg.²⁹⁾

Det var stærkere Udtryk for Sorg, end man skulde have ventet sig just af den Ægteemand, men mærkeligere er alligevel den Gravskrift, samme lidet Blad bragte over Thuras Kone, Lovise Rohloff, da hun var død 29. Marts 1791. Det hedder her: »Hvad den sære og stive Dumhed, der her ved hendes dybtsørgende Mands Indtrædelse i Embedet intet mindre søgte end Skilsmissen af det Kierligheds Baand, der før Ægteskabet forbandt dem, ikke kunde gøre, det gjorde nu Forskrækkelsens Konge«. ³⁰⁾ Der synes altsaa fra en vis Side at være gjort et Forsøg paa at skille et forlovet Par ad ved Embedets Tiltrædelse, og som det senere skal ses, gemmer der sig vist selv her paa dette Sted et Angreb paa Schinkel.

Da der netop paa samme Tid var udnævnt en Kommission til at

undersøge Schinkels Forhold paa Grund af fornyede Klager over ham fra de andre Landsdommere, var Øjeblikket gunstigt nok, men skønt Thura fik det ene Brev efter det andet fra Biskop Tetens om at vise Maadehold, gik han videre i sine Klager og skrev direkte til General-Kirkeinspektionskollegiet om Finderup Kirkes Tilstand, i hvilken Anledning Schinkel erklærede, at han i Stedet for det forrige Taarn af »ubeqvemme graae Steen« vilde opføre et »nyt og ziirligt«, mens Præstens direkte Henvendelse til Kollegiet naturligvis indbragte ham en Reprimande fra Stiftsøvrigheden.³¹⁾

Han havde ogsaa i andre Maader vovet sig for langt ud. En Kancelliskrivelse af 5. November 1791 paalagde Biskoppen at give ham en alvorlig Irettesættelse, hvilket han omgaaende gjorde og fjøede til: »Mit Helbred tillader ej i Dag at tilføre mine Tanker«. 18. November udtalte han sig mere udførligt om Sagen.³²⁾

Aldrig har jeg i 36 Aars Embede haft saa ubehagelig Nødvendighed at skrive til nogen. O! at Frugten af det mit kierlige Brev maatte saaledes svare til mit inderlige Ønske, at mig aldrig oftere skulde gives en mig saa smertende Anledning Hvor indstændig havde jeg ønsket, at den imellem Dem og Hr. Kammerherre Schinkel opkomne Uenighed og saaledes i Kærlighed straks kunde været bilagt. Jeg har, De ved det. paa alle mulige Maader arbejdet derpaa, men mine ivrigste og redeligste Bestræbelser bleve miskendte fra begge Sider og derfor desto værre frugtesløse. - I Anledning af Deres Velærværdigheds Klage over Omgangen med Kammerherreindens Lig, har han til Kancelliet indsendt Deres Svar af 18. August h. a. paa Hr. Christensens [Ridefogden paa Hald] P. M. af 14. August angaaende Tjenestens Begyndelse i Finderup Kirke. Videre Deres Brev af 26. August angaaende Liget, Christensens Svar af 2. September og Deres P. M. til Kammerherren af s. D. Disse ere

de Breve, over hvilke De allerede har set det høje Collegii Dom og mig givne Befaling ...

Kære Hr. Thura. Anser det høje Collegium Deres i disse Breve brugte Skrivemaader Dem uværdig, hvad troer De vel samme høje Collegium vil dømme om det Brev, De i Den Viborg Samler har lagt frem for hver Mand? ...

Det Brev, Biskoppen her hentydede til, fandtes i Samleren for 7. November og var stilet til Viborg Skoles Rektor, hvem Thura sendte 7 Rdlr. 6 Sk., som var et Offer, der var faldet paa Alteret i Dollerup Kirke, ved Schinkels Podemesters og Stuepiges Bryllup, idet han paastod, at »den gode Schinkel« havde gjort sig megen Umage for at skille ham fra denne Indkomst ved at prøve paa at faa en anden Præst til at besørge Vielsen:

Han er maaskee bange for, at jeg skal foræde mig i dette af 126 Tdr. Hartkorn bestaaende feede Kald her i Timians løggen, hvormed jeg dog for det første er fornøjet, da jeg er kaldet af Kongen, som er en stor Lykke? Ellers er det ikke første Gang, han har gaaet paa Jagt efter mine Indkomster, da han begyndte strax, da jeg kom til Kaldet, og har paa allehaande Facons søgt at chicanere mig, uden at jeg veed, jeg paa nogen Maade personlig har med min Villie fornærmet ham; men af alle hans Chicaner mod mig, er denne, at han ville søge at spille mig bemelte Accidentz af Hænderne, og som ikke gaaer af hans Lomme, synes mig, een af de utaaleligste ...

Nu dette misundte Brød kunde jeg vel spise i Stilhed og taus lee af Schinkels Spillopper, men deals driver han dem nu til den høieste Spidse, og jeg kan ikke vide, hvorvidt han kan gaae, da han ikke engang kunde lade min sal. Kone uchicaneret paa hendes Dødsseng, deals frygter jeg for, den gode Schinkel skulle harme sig til Døde, om

han saae, jeg stak denne lovlige ... Accidentz i Lommen til eget Brug; - hvorfor jeg giver mig den Ære, Hr. Rector Hansen! at overlevere dette Offer til Dem. De gjør mig en sand Fornøjelse, om De vil behageligst uddeele det til 3 à 4 Discipler af gode Sæder og det bedste Haab i øverste Classe, som kunde behøve en liden Hielp paa deres Studeringers Bane, og som ikke p. t. have Lyst til at gaae ind i den geistlige Stand.

Det sidste maae De ikke forundre Dem over, at jeg sætter som en conditio sine qva non, da jeg ikke uden billig Indignation kan tænke paa, at en værdig og duelige Student ... [efter at være kommet i Embede] ... skal plages og chicaneres af graadige og rænkefulde Medborgere. Saa har det været min Lod! Jeg har som Præst her i Fallitzgaarde i en 3½ Aars Tid døjet haard og ubillig Forfølgelse og det af dem, som jeg allermindst troede, at jeg kunde eller burde ventet det af. Om det var, fordi jeg var vildfremmed for dem, jeg fik med at gjøre, eller det var, fordi jeg ikke paa en nedrig Maade vilde krybe for somme, eller om man maaskee havde lagt en Plan med Enken ved Kaldet, en Plan, som ved min Vocation hertil ... blev kast over Ende, det veed jeg ikke, nok, jeg er her uskyldigen bleven mishandlet og uanstændigen beegnet af Schinkel og flere, som det er mange bekiendt, og hvorom nærmere til Publicum ved Leilighed. Ingen Under altsaa, at jeg fraraader og skal fraraade ethvert studerende Subject at gaa ind i en Stand, som om ellers nogen ... er udsat for det bitterste Had og Efterstræbelse af somme, med mindre de besidde foruden sin Videnskab ogsaa en grundig og ordentlig Indsigt i Fædrenelandets Love og for altingen vis Aands Kiækhed og urokkelig Sinds Fasthed til at bære alt, hvad der kan møde, og ikke at være bange for, naar det endelig skal være, og alle andre Forsøg har været frugtesløse, at gribe og offentlig udpege de i sine Indbildninger mægtige, men onde og farlige Mænd. Jeg forbliver etc.

Fallitzgaarde Præstegaard, d. 28. Octbr. 1791.

F. Thura.

Derefter fulgte en Kvittering fra 3 Skoledisciple for Beløbet og i det følgende Nummer af »Samleren« en Erklæring fra Schinkels Forvalter paa hans Vegne om, »at Præsten maa vente lovlig Tiltale for saadan hans store Medisance«. ³³⁾

Det ser dog ud til, at Schinkel foreløbig havde nok at gøre paa andet Hold, og i »Samleren« for 5. December var Thura atter ude med en Bemærkning om, at han endnu ikke var blevet tiltalt, men hvis det skete, skulde han nok bevise sine Paastande, hvilket nok kunde tiltrænges, da den i hans aabne Brev omtalte Brudgom i et tidligere Nummer ³⁴⁾ havde erklæret, at Schinkel ikke havde befalet ham at gaa til en anden Præst.

I Begyndelsen af 1792 blev det dog til Alvor med en Stævning fra Schinkel, og atter søgte Biskop Tetens at mægle ³⁵⁾, og 13. April mødtes de stridende Parter i Bispegaarden, men noget Forlig kom der ikke i Stand om Tiende og Offer af Hald, derimod maatte Thura samme Dag undertegne en Erklæring, som blev indrykket i Samleren 30. April s. A. og begynder saaledes: »Da jeg nu indseer min Forgaaelse af mit hastigt opflammende Temperaments Ild at have urigtigen og paa en uanstændig Maade med Pennen angrebet Højvelbaarne Hr. Kammerherre Schinkel«, saa tilbagekaldte han alle Beskyldninger, »hvilken Erklæring jeg, som Christen og Præst ikke skammer mig ved at gjøre«, og bad Schinkel ikke forfølge Sagen mod ham.

Yderligere var indrykket en Erklæring fra Kammerherren om, at han herefter frafaldt Tiltale, samt Thuras Følgeskrivelse til ham med 3 Ekspl. af Erklæringen, en »kærligst Pro Memoria«, der begynder: »De-

res Højvelbaarenheds venlige Forlangende ser De hermed opfyldt; jeg vil ikke tale om, at det har kostet mig megen Overvindelse«.

For Thura var Slaget tabt, og til Held for ham blev han i de samme Dage kaldet til Sognepræst for Gern og Skanderup i Aarhus Stift, hvor han blev i de følgende 44 Aar. I Wibergs Præstehistorie faar han Skudsmaalet »kraftig og original«, megen Sympati vækker denne Schinkels bitre Modstander dog ikke, selv om det maaske nok tør antages, at Sammenstødet med denne endnu mere kraftige og originale Person helt har bragt ham ud af Ligevægt, og derude i den ensomme Præstegaard, der laa helt i Udkanten af det dyrkede Land ud mod Hede-fladerne, der ubrudt gik derfra til Karup, har Krænkelserne, baade de indbildte og de virkelige, faaet utaalelige Dimensioner.

At ogsaa »eneste Barns« Vielse i Ryde Sogn gav Anledning til Fortrædeligheder med Thuras Efterfølger, skal blot anføres for Fuldstændighedens Skyld, selv om Schinkel her af gode Grunde til en Forandring var ganske undskyldt, thi det var jo ikke med hans gode Villie, at Datteren holdt Bryllup med sin Søofficer i det fremmede Sogn i Stedet for med den, han ønskede, i Dollerup Kirke.

Ogsaa i andre Maader blev hans sidste Aar fulde af Vanskeligheder for ham. I April 1793 dømte en Kommission ham til Embedsfortabelse og 1130 Rdlr. i Omkostninger, men Højesteret kom dog til et for ham gunstigere Resultat, saaledes at han døde ubesejret 29. December 1794 om ved 75 Aar gammel.

I alle de Sammenstød, Godsejeren paa Hald havde haft, og hvorom her er berettet vidtløftigere, stod han ogsaa som Sejrrherren, men hans Sejre var af en saadan Beskaffenhed, at kun en Schinkel kunde være tilfreds med dem.

Naar han, trods evindelig Uvenskab med de andre Landsdommere

og haarde Processer til alle Sider, kunde holde Stillingen og opnaa en saadan kongelig Gunstbevisning som Kammerherrenøglen, maa det dog sikkert skyldes en stor personlig Dygtighed; selv hans arge Modstander Landsdommer Peter Severin Fønss erklærede, at han altid havde beundret hans sjældne Sjæls- og Legemsstyrke, men det har været en Dygtighed af den Art, der gør Rummet uden om tomt. Han var en ensom Kæmpe, som elskede Striden, og for hvem den vundne Proces var Retfærdigheden.

Henvisninger

1 Jeppe Aakjær: Steen Steensen Blichers Livs-Tragedie. II. S. 139-40.
2 Viborg Landstings Skøde- og Pantebog.
3 Fjends-Nørlyng Hrdrs. Justitsprotokol.
4 Smst. 1750 8. Septbr.
5 Viborg Bytingbog 1750 27. Juli og 10. August.
6 Fjends-Nørlyng Hrdrs. Justitsprotokol 1750 12. August.
7 Konrad Understrup: Slægten Lundsgaard, Levnedsskildringer og Stedsbeskrivelser. S. 41 ff.
8 Fjends-Nørlyng Hrdrs. Justitsprotokol 1747-53. Fol. 226.
9 Smst. 1751 7. April, 22. Juni, 9. Novbr.
10 Smst. Fol. 576 og 22. Februar.
11 Smst. 1753 14. Septbr.
12 Smst. 1754 16. August.
13 Smst. 1754 16. Juli, og Fol. 259, 262.
14 Smst. 1755 7. Januar (Fol. 283).
15 Smst. 1755 9. September (Fol. 354).
16 Smst. 1755 2. Septbr. (Fol. 349 og 353).
17 Smst. 1755 18. Novbr. (Fol. 378).
18 Smst. 1757 23. Marts (Fol. 502 og 545), 1757 12. Oktober (Fol. 582).
19 Smst. 1760 26. August (Fol. 54).
20 Resolutions- og Erklæringsprotokol for Viborg Stift og Hald Amt 1755-65 pag. 316-17.
21 Viborg Landstings Dom bog 1756-74 pag. 233.
22 Kommissionsskifte efter Hans Casten Langballe paa Nørhaagaard 1752-55, Dueholm m. fl. Amters Arkiv.
23 Hr. Laurits Aastrups Genvordigheder, Skivebogen, 10. Bind, 1918, S. 43 ff.
24 Wibergs Præstehistorie, I, S. 438.

25 Viborg Bispearkiv: Nørlyng Herred, Falledsgaarde Kald Nr. 5.
26 Viborg Bisps Kopibog.
27 Viborg Bispearkiv: Nørlyng Hrd. Falledsgaarde Kald, Nr. 11.
28 Viborg Bisps Kopibog: Breve til Thura, 1790, 6. Decbr., 1791
1. Marts, 8. Marts, 11. Juni, 13. Juni.
29 Den Viborger Samler 1790, S. 430.
30 Smst. 1791 S. 214-15.
31 Viborg Bisps Kopibog 1791, 14. Maj.
32 Smst. 1791, 12. og 18. Novbr.
33 Den Viborg er Samler 1791 14. Novbr.
34 Smst. 1791 21. Novbr.
35 Viborg Bisps Kopibog 1792 27. Febr. til Schinkel.

LFrederik (Frederich) Schinkel (26. januar 1719-29. december 1794) var kammerherre, landsdommer og herremand til Hald Hovedgård ved Viborg.

Frederich Schinkel blev født i Frederikssund som søn af en officer af norsk afstamning. Schinkel opfattede sig selv og sin familie som værende adelig, men adelsskabet synes at være noget tvivlsomt. Efter studentereksamen læste han jura i nogle år og blev derefter medhjælp for faderen, som var amtmænd i Dueholm-Vestervig-Ørum amter i det nordvestlige Jylland. I 1746 fik Frederich Schinkel bestalling som landsdommer i Nørrejylland, og efter i nogle år at have forpagtet Estvadgård og Nørkær ved Skive, købte han i 1750 Hald Hovedgård ved Viborg. I 1758 blev han gift med Edel Helene Margrethe Moldrup, datter af herremanden til Skanderborg Ladegård. Samme år blev Schinkels søster, Mette Elisabeth, gift med Steen de Steensen, som var herremand til Halds nabogård, Aunsbjerg. Steensen var morbror til digteren Steen Steensen Blichers mor, og som følge af denne familiære forbindelse kom Blicher som barn på Hald Hovedgård og lærte her Frederich Schinkel at kende.

Schinkel var en driftig herremand og en dygtig godsadministrator, men også en hård og stridbar mand. Han fik ord for at være bondeplager – måske i nogen grad ufortjent, idet han overtog et forsømt gods, hvor der var meget at rette op på. Han skal til sine bønder have sagt: Jeg skal leve. I skal leve. Men jeg skal (først og fremmest) leve. Han førte mange retssager med de omkringboende – både rige og fattige – og han lå også ustandselig i strid med sine landsdommerkolleger. Flere gange var han tæt på at blive afskediget fra dommerembedet. Med tiden kunne han dog smykke sig med titlen som etatsråd og senere med kammerherretitlen. En ansøgning til kongen om at blive udnævnt til baron blev dog afslået.

I 1787 påbegyndte Schinkel en udbygning af Hald Hovedgård, idet han fik opført den nuværende hovedbygning. Denne var oprindelig kun portbygning og vognremise, hvilket kunne tyde på, at der har været planer om en større udbygning, men sådanne planer kendes dog ikke. Af ægteparret Schinkels tre børn overlevede kun datteren Charlotte Amalie Schinkel. Historien om hendes kærlighed til søløjtnanten Martinus Braem danner grundlag for Blichers novelle Eneste Barn. Trods voldsom modstand fra faderens side blev de to gift til sidst, og parret overtog Hald Hovedgård ved Schinkels død.

